

הרב צבי אליעזר וייסינגר והרב אברהם יצחק דוידוביץ

מירווח שלא מדעת

(ירושלמי חלה פ"א ה"ה)

תוכן:

כעין הקדמה

מעשה החבר פוטר או אין בכוחו לחייב

'דעתו לחלק' העיסה כמחולקת או שזה חסרון בדין

לחלק לעצמו

כעין הקדמה

אחת הסוגיות המעניינות שמופיעות גם במסכת חלה (ח:) וגם במסכת מעשרות היא מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש ביחס למירווח שלא מדעת, והכוונה היא כדלהלן: אדם שבא וגמר את שלב איסוף התבואה מהשדה של החבר, שלא מדעתו, נחלקו רבותינו האמוראים האם המירווח הזה קבע לעניין מעשרות או שכיוון שלא נעשה הדבר מדעתו אינו קובע. לדעת רבי יוחנן אע"פ שהמירווח היה שלא מדעת, הוא מחייב את בעל התבואה. ולדעת ריש לקיש אינו מועיל.¹

שיטת ר' יוחנן לכאורה צריכה עיון, הרי כלל נקוט בדינו שאין אדם אוסר פירות חבירו עליו (כתובות נט, אור"ח טש) וכיצד פוסק ר' יוחנן שמירווח חבירו אוסר? ניתן לכאורה ליישב זאת בכמה כיוונים:

יתכן שאין פה החלת איסור על התבואה, אלא קידום תהליך איסוף התבואה והחיוב נח ממילא.

כיוון אחר הוא של הפני משה (בירושלמי מעשרות שם) שמסתמא ניחא דעת חבירו במה שממרח. ויש להטעים דבריו שיתכן שעצם ההכנסה לכלל חיוב של בעל השדה, הוא זכות לו, כיוון שיש בידו מצווה. [אפשר אולי לראות כיוונים כאלו במחלוקת האם 'עבדא בהפקרא ניחא ליה' אם לאו, וכן בסוגיא בריש פסחים, שניחא ליה לאיניש לעביד מצווה בממוניה] יתכן שאין פה כלל החלת איסור, אלא יש צורך במעשה הפרשה של הטבל, אך אין איסור כללי על כל התבואה, (דן בזה ר' יוסף ענגיל באתון דאורייתא האם הטבל נמצא בתבואה עוד קודם הפרשה או לא)

¹ ועוד נוסף קושיית רע"א (במעשרות ירושלמי שם) מדוע לא הוזכרה מחלוקת זו בש"ס בבלי?

מעשה החבר פוטר או אין בכוחו לחייב

החזו"א (מעשרות ד-כו) דן בשיטת ריש לקיש, ושואל האם כוונת ריש לקיש שהמירוח של אחר פוטר לגמרי, או שאחר כך תחזור התבואה ותתחייב. ונשאר בצ"ע. ואף בדעת רבי יוחנן דן שיתכן שמה שמחייב הוא דווקא כאשר הבעלים עושה מעשה שמחייב אך לא עצם המעשה של המירוח.

דברי החזו"א מלמדים על עומק הסוגיא, לכאורה ההבנה בפשט הסוגיא היא שלדעת ר' יוחנן בכח מעשה החבר לגרום לתבואה להיעשות טבל, ולדעת ריש לקיש אין בכוחו לחייב את בעל התבואה, אך וודאי שאם הבעלים יעשה מעשה נוסף יתחייב. אך אפשר לבאר אחרת, שיש זמן חלות חיוב אחת, והיא שעת המירוח, ואם נעשה על ידי אחר, שוב לא יחול דין טבל על התבואה. (בלשון ישיבתית האם טבל הוא דין במעשה המירוח או בחפצא של התבואה)

הרמב"ם (מעשר ג, ז) פסק כדעת רבי יוחנן. ואילו **הראב"ד** פוסק הלכה כדעת ריש לקיש. הראיה שהראב"ד מביא היא ממעשה שהובא ג"כ בירושלמי שם (ח). ששאלה אישה את רבי מונא, אם היא מכינה אוזני המן², ואופה חלק בנפרד, האם היא צריכה להפריש חלה, וענה ר' מונא שחייבת, שמא תימלך לעשות הכל עיסה.

את ראיית הראב"ד מאותה האישה מיישב הכס"מ (שם) ואומר שלדעת הרמב"ם יש לחלק בין מצב שהתחילה להכין עיסה, ובעצם היא נמלכת, ובזה אנחנו צריכים לחשוב שתימלך עוד, לבין מצב שיש לה גמירות דעת לחלק, ובזה לא חוששים שתימלך. אומנם הראב"ד משווה בין אשה לנחתום, וכמו שנחתום צריך להפריש חלה, שמא ימלך לבסוף לעשות עיסה בעלת שיעור חלה, כמו כן באשה יש חשש שתימלך ותעשה שיעור המחייב בחלה, ולכן לדעת הראב"ד צריך מראש להפריש חלה.

'דעתו לחלק' העיסה כמחולקת או שזה חסרון בדין

ר' חיים בחידושו על הרמב"ם (ביכורים ו-יט) רצה לתלות את מחלוקתם במחלוקת נוספת. מה הדין בשני שותפים, שעיסתם היתה פטורה מחלה, ואחרי שחלקו, הוסיפו על העיסה עד שלעיסה היה שיעור חלה, האם צריכים להפריש חלה או שלא? לרמב"ם פטורים ולראב"ד חייבים. עפ"ז יתכן שהראב"ד הצריך באשה להפריש חלה מחשש שתימלך ותעשה עיסה גדולה ותתחייב, ואילו לרמב"ם אפילו תעשה עיסה גדולה לבסוף תהיה פטורה.

ומה שורש המחלוקת? הוא בעצם מסביר שהמחלוקת תלויה בהבנה מה מועילה המחשבה לחלק את העיסה, לראב"ד בעצם העיסה בשעה גלגולה, אע"פ שכרגע היא עיסה אחת, כיוון שעתידה להחלק, אנחנו רואים אותה כמחולקת כבר עכשיו, ולכן מצד אחד עדיין לא חל החיוב, ומאידך אם לבסוף יוסיפו על השיעור תתחייב העיסה מהתורה. ואילו הרמב"ם סובר

² כך עפ"י הנו"כ.

שהעיסה היא אחת, והפטור ב'דעתן לחלק' הוא מצד שצריך שהעיסה תהיה ראויה להיעשות לחם, אך כאן שאינה עתידה להיעשות לחם כיוון שעתיד לחלקה - הרי היא פטורה³.

ר' חיים דוחה ביאור זה במחלוקת, כיוון שאם היינו מגדירים 'דעתן לחלק' כחלוקה בעיסה עצמה, כלומר כאילו רואים את העיסה מחולקת, א"כ מדוע נקטו הפוסקים שצריך ש'דעתן לחלק' יהיה בשעת הבצק ולא לאחר אפייה, הרי אם העיסה מחולקת, הרי שהיא מחולקת בלאו הכי. ולכן בהכרח שהעיסה אף שחשב לחלקה אינה כמחולקת, אלא שכיוון שחשב שעתיד לחלקה, אז מראש לא נח החיוב.

ועוד אומר ר' חיים שבהכרח לא רואים את העיסה כמחולקת, שהרי לדעת הראב"ד צריך להפריש חלה מדרבנן, כדי שאם האשה תימלך ותיעשה בשיעור חלה, הרי שהיא כבר הפרישה, ולכאורה מה מועיל ההפרשה מדרבנן, אם העיסה נחשבת מחולקת? הרי אין כאן שיעור חלה! אלא בהכרח העיסה היא אחת, אלא שיש טעם לפטור ש'דעתו לחלק', ואם נאמר כך מובן שהפרשת חלה על עיסה שבעקרון חייבת רק שיש סיבת פטור, מועילה.

הכיוון השני שאומר ר' חיים הוא שבאמת רואים את העיסה כיחידה אחת ולא כמחולקת, והכל תלוי בדעת בלבד, אלא שלרמב"ם יש פה גורם פטור של מחשבה, שאינו מתכוון לעשות מהעיסה לחם שחייב בחלה, ואילו לראב"ד הפטור הוא מצד החסרון בשיעור, שאין פה שיעור המחייב. ובדומה לאשה שהכינה את העיסה על מנת להכין ממנה סופגנין, שהדין הוא שהעיסה פטורה, כיוון שלא חל החיוב כלל.

ואע"פ שהכיוון הראשון נדחה בר' חיים אך בגליוני הש"ס (על הירושלמי בחלה) רע"א מביא את הכיוון הזה בביאור הסוגיא. והוא מביא מחלוקת נוספת של ר' יוחנן וריש לקיש בעניין 'דעתן לחלק', אדם ששתל שני מינים כלאיים, והיה בדעתו בשעה ששתל לשים גדר בין המינים, פטור מחיוב, כיוון שהם נחשבים למחולקים. וכך מבאר את דברי הגמ' בסוגיין מדוע העושה עיסה על מנת לחלקה הרי היא כמחולקת, ומסביר שהסיבה היא כיוון שדעתו פעלה את החלוקה.

ובטל תורה⁴ כתב בשם הגר"א בשנו"א לפרש את הסוגיא בכלאיים דלא כרע"א הנ"ל, אלא שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש כשלקחם בידו ופיזרם ברוח, אך אם זרעם אף שחילקם אח"כ, מתחייב על הכלאיים וכשיטת המנ"ח המפורסמת (ע' רצח) שמתחייב משעת זריעה, אך בטל תורה תמה שמפשוט דברי הירושלמי משמע שאם הוציא קודם שנשרש פטור.

³ כדי לסבר את האוזן נשאל - מדוע בנחתום הדין הוא שחייב להפריש מעיסתו, הרי ספק יהיה בה שיעור המחייב? אלא צריך לומר כיוון שזו עיסה אחת, - רק אם יש וודאות יש כח לפטור אך בספק אנחנו מתייחסים למציאות שלפנינו ונח חיוב, ולכאורה ראייה לר' חיים, שמסיק שהעיסה שיש בה שיעור מצד עצמה שייך בה חיוב חלה, אלא שיכולים להיות פטורים 'חיצוניים'.

⁴ אוצר מפרשים כלאים א-ט

להלכה השו"ע נקט כדעת הרמב"ם. והרמ"א הביא את דעת הראב"ד, והגר"א שם (שכו-ג יו"ד) מתקשה מדוע הרמ"א נקט כריש לקיש, שהרי לר' יוחנן אין חלוקה בין יש דעתו אם לאו, אלא רק לריש לקיש, וריש לקיש הוא דעת יחיד.

לחלק לעצמו

הר"ש והרא"ש (חלה פ"א מ"ה) סוברים שאפילו האדם מכין לעצמו עיסה, ודעתו לחלקה, פטור. מקשה המהר"י קורקוס (על הרמב"ם) כיצד יתכן לפטור, הרי כבר נח החיוב חלה על הלחם, והיאך יפטר. בשלמא אם מכין עיסה בצורה הפוטרת ניחא, אך כאן מכין עיסה גמורה, אלא שאח"כ דעתו לחלקה, ומהיכי תיתי יפטר? יש לציין שעל אף שהמהר"י קורקוס נקט סברה נחרצה, מ"מ לשון הרמב"ם משמע שפטור אפילו באופן זה, ולכן הסיק שבאמת פטור.

כיו"ב הגר"א מתקשה במה שכתב השו"ע שהעושה עיסה לחלקה בבצק פטורה, ומשמע מדבריו שאפילו ביחיד שעושה לעצמו שייך הדין שפטור. והגר"א מוכיח מהמשנה (א, 1) גבי חלות תודה וריקקי נזיר, שוודאי בצק שעתיד לחלקו מתחייב. ולכן מעמיד את דברי השו"ע כש"ך שמדובר על אדם שמכין עיסה על מנת לחלקה לרבים, ובזה דווקא פטורה. עוד דייק הגר"א מתוס' בברכות (לו:): שהביא דברי רבינו יחיאל שהסתפק האם 'וריימיש' חייבים בחלה, דשמא כיוון שעתיד לחלקן אינם מצטרפים, ומסיק שיפריש מפני הספק. ומכל מקום מוכח שבעקרון סובר שיחיד המכין באופן זה צריך להיות פטור.

הבית אפרים (שו"ת יו"ד סט) התקשה בדעת הגר"א, מדוע ברור לו שאין פטור מחלה ביחיד שעושה לעצמו, הרי פשוט לדעת הרמב"ם שיחיד העושה על מנת לחלק פטור? ועוד מיישב את הראייה של הגר"א ואומר שדווקא בעמד לחלק שלא יהיה כשיעור לחלוטין אז יש פטור, אך אם עתיד להיות צירוף בסל או בתנור הוא מתחייב, ולכן המשנה של חלות תודה עוסקת במקרה שיש צירוף עתידי.⁵

וביחס לדברי התוס' בברכות הנ"ל שנחלקו ר"ת ור"ש (חלה) האם בעשה עיסה על דעת לחלקה לסופגנין האם חייבת או פטורה. שלדעת ר"ת חייבת ולר"ש פטורה. ולפי דעת ר"ת מסביר הבית אפרים שאף שכעשה לסופגנין חייבת כיוון שלשיטתו הולכים אחר שעת הגלגול, ואז חייב, מ"מ כשעשה עיסה ע"מ לחלק פטור כיוון שעומד להחלק כמחולק דמי (וכתב שם שכ"כ גם הצ"ח. וכרע"א דלעיל).

⁵ בפתחי תשובה הביא בשם המעדני מלך שכתב שדווקא אם מתכוון לאפות את כל העיסה באופן מידי אז מתחייב, אך אם מחלק בעיסה פטור.